

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

Fabio L. Grassi, Yeni Bir Vatan-Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'na Zorunlu Göçü (1864), Tarihçi Kitabevi, 2017, 280 Sayfa, ISBN: 9789752466005

Merve Cemile KEYVANOĞLU*

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 01 Temmuz 2017	Recieved: July 01, 2017
Kabul: 10 Temmuz 2017	Accepted: July 10, 2017

1864 yılı Çerkesler için çok zor ve önemli bir yıldır, çünkü o yıl büyük bir göç veya sürgünle karşı karşıya gelmişlerdir. Kesin bir tarih olmamakla birlikte 1830'larda başlayan Rusya'nın Kafkasya'yı işgal planları ve buna dair yürüttüğü politikanın sonucunda Ruslar ve Kafkasya'da yaşayan topluluklar arasında bazı çatışmalar yaşanmış, Kırım Savaşı (1853-1856) ile sekteye uğrayan Rus planları savaştan üç dört yıl sonra yeniden yürürlüğe konmuştu. Son olarak 1864 yılında Ruslar Çerkeslerin ya Kuban bölgesine ya da Osmanlı topraklarına göç etmelerini sağlamaya karar vererek bu kararlarını “zorunlu” olarak uygulamaya koymuşlardır. Bunun sonucunda yüz binlerce insan Osmanlı topraklarına sığınmış, birçoğu da farklı bölgelere gitmiştir.

1864 yılındaki Çerkes göçü konusunda tarihçiler, sosyologlar ve diğer araştırmacılar tarafından birçok çalışma yapılmıştır. İtalyan tarihçi Fabio L. Grassi'nin “*Yeni Bir Vatan- Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'na Zorunlu Göçü (1864)*” adlı eseri de bunlardan birisidir. Özgün baskısı 2014'te İstanbul'da yapılmış olan kitap (*Una Nuova Patria. L'Esodo dei Circassi verso l'Impero Ottomano*), Mayıs 2017'de Birgül Göker Perdise tarafından Türkçe'ye çevrilerek Tarihçi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Daha çok son dönem Türk-İtalyan ilişkileri üzerinde çalışmaları bulunan ve kendisini

---

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, mervekeyvanoglu@gmail.com

“Türkiye’yi anlamaya ve anlatmaya adanmış bir Türk tarihi uzmanı” olarak nitelendirilen Grassi, halen Roma Sapienza Üniversitesi’nde Doğu Avrupa Tarihi Bölümünde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Yazar “*Yeni Bir Vatan- Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu’na Zorunlu Göçü (1864)*” adlı eserinde birçok önemli noktaya değinerek akıcı bir anlatımla ve en baştan başlayarak 1864 Çerkes göçünün gelişimi ve sonucu hakkında arşivlere, dönem gazetelerine ve modern kaynaklara dayalı bir şekilde okurlara etkileyici bir araştırma sunmuştur.

Fabio L. Grassi’nin kitabının Türkçe baskısı 280 sayfadan oluşmaktadır. Teşekkür, Türkçe Baskıya Önsöz, İtalyanca Baskıya Önsöz bölümlerinden başka sekiz bölüm içermektedir. Birinci bölüm “Çerkesler İle İlgili Temel Bilgiler”, ikinci bölüm “Rusya’nın Kuzey Kafkasya’yı İşgali: 1859 Yılına Kadar Süren Dönem”, üçüncü bölüm “Çerkeslerin Bozguna Uğraması ve Göçleri (1859-1864)”, dördüncü bölüm “Yerleştirme”, beşinci bölüm “Kaynaşma, Bellek ve Hak Arayışları”, altıncı bölüm “Fransızca Belgeler”, yedinci bölüm “İngiliz Belgeleri”, sekizinci bölüm “İtalyan Askeri Belgeleri” ve son olarak da “Kaynakça” ve “Görseller” başlıklarından oluşmaktadır.

Grassi birinci bölümde Çerkeslerle ilgili bilgi vererek konuya giriş yapmış, Çerkes isminin anlamı, Çerkes toplulukları ve tarih boyunca hangi şartlar altında yaşadıkları hakkında bilgi vermiştir. Çerkes toplumunun tahlilinin de yapıldığı bu bölümle konuya giriş yapılmıştır. Bu bölüm okuyucuların konuyu anlaması açısından son derece önemlidir, çünkü Kafkasya bölgesi sürekli değişim içinde olan farklı bir bölgedir.

Yazar, ikinci bölümde işgal öncesi durum hakkında bilgi vererek, Rus varlığının bölgede nasıl güçlendiğini, Rus karşıtı direnişleri sağlayan önemli kişileri ve onların ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu açıklamıştır. Bu kişiler David Urquhart ve Sefer Zani’ydü ve onların öncülüğünde siyasi, ekonomik ve toplumsal yönden harekete geçilmiş, birçok somut adım atılmıştı.

Üçüncü bölümde, Rusların “göçe zorlama yöntemiyle” ve Çerkeslerin bozguna uğratılmasıyla birlikte 1864 yılı itibariyle göçe başlamaları, Osmanlı Devleti’nin sığınmacılara karşı nasıl davrandığı, sığınmacılar arasındaki salgınlar ve devletin aldığı önlemler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde İtalyan Doktor Barozzi’nin 1864’te Karadeniz bölgesine gönderilerek bölge hakkında yazdığı rapor son derece önemlidir.

Eserin dördüncü bölümünde sığınmacıların yerleştirilmelerine siyasi ve ekonomik yönlerden bakılmış, Türk halkıyla başarılı ve çabuk geçen alışma sürecinin Balkanlarda gerçekleşmemesinin nedenleri üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölüm, Çerkeslerin zorunlu göçü sonrasında yaşananlarla ilgilidir. Yazar ayrıca birçok bilim insanının bu konu hakkındaki uluslararası tartışmaya ne boyutta katkı yaptığını göstermiştir ve kendilerinin düşüncelerini aktarmıştır. Bu, yazarın önemli bir katkısıdır, çünkü tek taraflı yorum yapmak bilim açısından sakıncalıdır.

Altıncı bölümde “Fransızca Belgeler” başlığı altında “*Gazette Médicale d'Orient*” gazetesindeki haberler, Dr. Barozzi'nin raporu ve bazı bültenler bulunmaktadır. Yazar bu bölümde belirtilen kısımların Türkçe çevirilerini ekleyerek okuyuculara sunmuştur.

Bir sonraki bölümde “İngiliz Belgeleri” başlığında İngiltere konsolosluklarından (Trabzon, Varna, Köstence, Burgaz, vs) ve “*The Times*” gazetesinin özellikle İstanbul'dan yaptığı haberlerden oluşan kaynaklar incelenmiş ve çevirileri yapılmıştır. Özellikle 15 resmi mektup ve yazışmadan oluşan “*Papers Respecting the Settlement of the Circassian Emigrants in Turkey: Presented to the House of Commons by Command of Her Majesty, in Pursuance of their Address dated June 6, 1864*” (Çerkes Göçmenlerin Türkiye’de Yerleştirilmesine İlişkin Belgeler: 6 Haziran 1864 tarihli konuşmasını yaparken Majestelerinin Emri Üzerine Avam Kamarasına Sunuldu) başlıklı İngiliz belgeleri Çerkes göçü ile ilgili önemli ayrıntılar içermektedir.

Son bölüm olan “İtalyan Askeri Belgeleri”nde İtalyan Genelkurmay Başkanlığı Tarih Ofisi Arşivi’nde bulunan iki adet belge karşımıza çıkmaktadır. Bu iki belge de rapordur ve bu raporlarda Yarbay Giustiniani ve Genelkurmay Başkanı Clemencich’in bölge ve olaylar hakkındaki gözlemleri sunulmaktadır. Raporların çevirileri ve yazar tarafından yapılan yorumları 1864 Çerkes göçü konusuna ışık tutmaktadır. Yazar kitabını görseller ve haritalar ile sonlandırılmaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı, Avrupa ve Kafkasya tarihleri açısından son derece öneme sahip olan ve 1864 yılında yaşanan Büyük Çerkes Göçü ve baştan sona kadar nasıl geliştiği, Fabio L. Grassi tarafından, birçok arşiv dokümanı ile desteklenerek, neden-sonuç ilişkisi içinde, objektif ve akılcı bir şekilde incelenmiştir. Yazar olaylar hakkında değerlendirmeler yaparak ve soru sorarak sonuca ulaşmıştır. Konuyla ilgili hem İtalyan, İngiliz, Fransız arşiv belgeleri ve gazeteleri hem de modern kaynaklar bir araya getirilmiştir. Bu şekilde bütüncül bir anlatım yakalanmıştır. Yakınçağ dönemi Osmanlı ve Kafkasya tarihi ile ilgilenen araştırmacılar için faydalı bir eserdir.

